

Примусове виконання судових рішень: зарубіжний досвід

Крупнова Л. В.

доктор юридичних наук, доцент, заслужений юрист України,

професор кафедри кримінального права та правосуддя

Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені академіка Степана Дем'янчука

вул. Степана Дем'янчука, 4, м. Рівне, Україна

orcid.org/0000-0003-1789-0647

Krupnova_L@meta.ua

Ключові слова:

рішення, виконання рішень, примусове, державні виконавці, приватні виконавці, органи державної виконавчої служби.

У статті встановлено, що на ефективну роботу Державної виконавчої служби України має негативний вплив тривале реформування, яке супроводжується змінами, в тому числі й у структурі. Зазначено, що з прийняттям законів «Про виконавче впровадження» та «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» наша держава розв'язала ряд проблем у сфері впровадження ефективного виконавчого провадження судових рішень і рішень інших органів.

Встановлено, що згідно із законодавством виконавець примусово виконує рішення за наявності певних підстав: за заявою стягувача про примусове виконання рішення; за заявою прокурора вразі представництва інтересів громадянина або держави в суді, якщо виконавчий документ надійшов від суду.

У статті здійснено правовий аналіз іноземного досвіду щодо функціонування системи примусового виконання судових рішень і рішень інших органів. Проаналізовано повноваження державних і приватних виконавців щодо примусового виконання рішень у зарубіжних країнах, зокрема в Білорусії, Франції, Федеративній Республіці Німеччині, Іспанії, Швеції, Фінляндії, Сполучених Штатах Америки, Естонії та Грузії. З'ясовано, що під час вдосконалення виконавчого провадження всі країни об'єднує підзвітність і підконтрольність виконавців. Запропоновано в Україні використати досвід скандинавської країни, а саме Швеції, розв'язавши проблему кодифікації правових норм, затвердивши Виконавчий кодекс, який кодифікує нормативно-правові акти, що регулюють правила виконання судових рішень і рішень інших органів. Розглянуто проблеми впровадження ефективного примусового виконання судових рішень і рішень інших органів в Україні. Запропоновано, використовуючи досвід зарубіжних країн, аналізувати проблеми, які є в Україні, враховувати результати вже проведених реформ і реальні перспективи реформування з метою впровадження ефективної системи виконання судових рішень і рішень інших органів.

Court decisions enforcement: foreign experience

Krupnova L. V.

Doctor of Law, Associate Professor, Honored Lawyer of Ukraine,

Professor at the Department of Criminal Law and Justice

Academician Stepan Demianchuk International University of Economics and Humanities

Stepan Demyanchuk str., 4, Rivne, Ukraine

orcid.org/0000-0003-1789-0647

Krupnova_L@meta.ua

Key words:

decisions, execution of decisions, compulsory, state executors, private executors, bodies of state executive service.

The article establishes that the effective work of the State Executive Service of Ukraine is negatively affected by long-term reform, which is accompanied by changes, including in the structure. It is noted that with the adoption of the laws “About Enforcement” and “About Bodies and Persons Enforcing Judgments and Decisions of Other Bodies” our state has solved a number of problems in the implementation of effective enforcement of judgments and decisions of other bodies.

It's established that according to the legislation the executor compulsorily executes the decision in the presence of certain bases: on the collector statement about compulsory execution of the decision; at the prosecutor request in the case of representing the interests of a citizen or the state in court, if the executive document came from the court.

The article provides a legal analysis of the foreign experience of the system of compulsory execution functioning of court decisions and decisions of other bodies. The powers of public and private executors to enforce decisions in foreign countries, in particular in Belarus, France, the Federal Republic of Germany, Spain, Sweden, Finland, the United States, Estonia and Georgia, were analyzed. It was found out that while improving enforcement proceedings, all countries are united by executors' accountability and control. It is proposed to use in Ukraine the experience of the Scandinavian country, namely Sweden, solving the problem of legal norms codification by approving the Executive Code, which codifies the regulations governing the implementation of court decisions and decisions of other bodies. The problems of effective enforcement of court decisions and decisions of other bodies in Ukraine introduction were considered. It is proposed to use the experience of foreign countries to analyze the problems that exist in Ukraine, to take into account the results of reforms already implemented and the real prospects for reforming in order to implement an effective system of court decisions and decisions of other bodies enforcement.

Постановка проблеми. Як відомо, на якість роботи Державної виконавчої служби України негативно впливає тривале реформування, зокрема систематичні зміни в її структурі. З прийняттям законів «Про виконавче провадження» [1] та «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» [2] Україна зробила крок вперед до ефективного виконавчого провадження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що проблеми системи примусового виконання судових рішень і зарубіжний досвід розглядалися в працях відомих науков-

ців, таких як О.В. Горбач, Б.М. Гука, Р.В. Ігонін, О.С. Клименко, П.В. Макушев, А.І. Перепелиця та інших. Проте тема все ж таки є не досить урегульованою правом, що обґрунтовано вимагає нових наукових досліджень.

Метою дослідження є проведення порівняльно-правового аналізу, встановлення характерних особливостей здійснення виконавчого провадження судових рішень і рішень інших органів влади в Україні й у зарубіжних країнах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідно зауважити, що завданням органів державної виконавчої служби й приватних виконав-

ців в Україні є своєчасне, повне, а також неупереджене виконання рішень, примусове виконання яких передбачено законом [2].

Варто зазначити, що в умовах сьогодення дискусійним є питання, яким чином працюватиме система виконання рішень у майбутньому. Як відомо, в умовах реформування існує два підходи. Перший пропонує Міністерство юстиції України, яке не вважає за доцільне передавати частину контрольних повноважень приватним виконавцям. Своєю чергою Асоціація приватних виконавців України має на це свій погляд і пропонує зрівняти повноваження державних і приватних виконавців, аргументуючи це ефективністю своєї роботи.

Пропонуємо розглянути, яким чином виконуються судові рішення та рішення інших органів у зарубіжних країнах.

Досліджуючи Республіку Білорусь як одну з пострадянських, варто зазначити, що для примусового виконання рішень застосовується судова гілка влади. Це здійснюється за допомогою двох самостійних структур: служби судових виконавців господарських судів і судових виконавців загальних судів. У 2016 році в країні набув чинності Закон «Про виконавче провадження» [3], що наділив повноваженнями з примусового виконання рішень Міністерство юстиції Республіки Білорусь, а також територіальні органи примусового виконання. Схожий документ раніше діяв і в Україні. Однак, незважаючи на схожість обох законодавств щодо примусового виконання рішень, спостерігаються певні відмінності.

Основна відмінність полягає в тому, що в Республіці Білорусь діє тільки один державний орган із примусового виконання рішень. Необхідно додати й те, що виконавець може користуватись транспортним засобом боржника для того, щоб транспортувати вилучене в нього ж майно; забороняти боржнику на певний термін управляти механічним транспортним засобом, моторними суднами потужністю понад 3,7 кіловата; в примусовому порядку відкривати приміщення, які належать боржнику; виносити постанови щодо призупинення операцій за банківськими рахунками боржника; звертатися до суду, якщо боржник ухиляється від виконання виконавчого документа для притягнення його до виконання в порядку відповідно до законодавства [3].

Поряд із цим у Франції реалізацію виконавчих проваджень забезпечує судовий виконавець, який здійснює свою діяльність незалежно, за власний кошт і під свою відповідальність. Водночас судовий виконавець має статус державного службовця та відповідні повноваження. У Франції порядок примусового виконання рішень регулюється Ордонансом, затвердженим ще у 1945 році. Низка юридичних дій належить до повної компе-

тенції судового виконавця: забезпечення здійснення судових рішень; вручення повісток; формування документів, які мають доказове значення. Тобто судовий виконавець має певну монополію в цій сфері, а також, виконуючи функції медіатора в досудовому порядку врегулювання спору, може застосовувати адміністративний примус, проводити публічні торги й займатися підготовкою проєктів документів. Виконання обов'язків судових виконавців контролює регіональна палата судових виконавців та органи Міністерства Юстиції. Робота примусового виконавця застрахована [4].

Поряд із цим у Федеративній Республіці Німеччині примусове виконання судових та інших актів є функцією держави, яку втілюють державні службовці – судові виконавці. Вони призначаються головою вищого регіонального суду й керівником окружного суду. Нормативно-правовим актом, який здійснює регулювання виконавчого провадження в Німеччині, є Книга 8 «Виконавче провадження» Цивільного процесуального кодексу 1887 року [5, с. 54]. Необхідно зазначити, що є й інші нормативно-правові акти, зокрема Закони «Про організацію судів» та «Устрій судових установлень». Судові виконавці, які є допоміжним судовим органом, наділені такими повноваженнями й обов'язками: надсилати документи стороні судового процесу; забезпечувати здійснення судових рішень; підтримувати порядок у судовому засіданні.

В Іспанії як у країні з конституційною монархією теж діє державне виконавче провадження. Обов'язок виконання судових рішень затверджений виключно за судами й суддями, що вказано в ч. 3 ст. 117 Конституції 1978 року [6]. Ґрунтуючись на загальноправових принципах, відбувається застосування публічної сили для примусового виконання рішень. Необхідно зазначити, що відповідно до ч. 1 ст. 124 Конституції Іспанії завданням органів прокуратури є сприяння виконанню правосуддя та здійснення контрольної функції [6]. Статут прокуратури окремо визначає порядок контролю за виконанням судових рішень. Певні функції виконання закріплені за нотаріусом. Наприклад, примусова реалізація права заставотримача у випадку звернення стягнення на закладене майно здійснюється нотаріусом, а не суддею. Водночас є можливість судового розгляду [7, с. 88].

Своєю чергою у Швеції як в одній із найбільших країн Європи основним державним органом, який має повноваження примусового виконання рішень, є суд, що знаходиться за місцем проживання або перебування боржника й нерухомого майна. Судові виконавці при таких судах мають статус державних службовців і виконують рішення суду. До виконавчих документів належать судові рішення, наказ чи постанова; рішення, яке

вносить адміністративний орган; мирова угода й інші. Цікаве те, що стягувач може подавати заяву про примусове виконання в усній формі. Як відомо, у Швеції діє Виконавчий кодекс, за яким справи виконавчого провадження поділяються на два види: прилюдного характеру (наприклад, справи про стягнення податків, мита) й приватного. Прийняття такого кодексу виділяє Швецію з-поміж інших держав [8, с. 83].

В унітарній парламентсько-президентській республіці Фінляндії повноваженнями щодо примусового виконання судових актів наділена Державна служба примусового виконання Фінляндської Республіки, яка є підпорядкованою Міністерству юстиції. Однак це не створює перешкод для роботи приватних колекторських агентств, які не належать до органів примусового виконання. Державна служба примусового виконання наділена монополією, оскільки до її компетенції входять навіть публічні стягнення. Колекторські компанії мають право займатися тільки добровільним стягненням на основі Закону «Про стягнення заборгованості» [9] й ліцензії. Органи примусового виконання мають право реалізувати арештоване майно боржників як самостійно, так і із залученням спеціальних організацій.

Свою чергу в Сполучених Штатах Америки виконавче провадження відбувається на рівні кожного окремого штату. Рішення суду, які були винесені в одному штаті, потрібно легалізувати в іншому. У певних штатах це відбувається через пред'явлення позову на рішення, а в інших – за допомогою проходження реєстраційної процедури [10, с. 37].

У Сполучених Штатах Америки функціонує декілька органів, які відповідають за примусове виконання рішень, зокрема:

1. Служба федеральних маршалів, яка є підрозділом Міністерства Юстиції Сполучених Штатів Америки й водночас найстарішим федеральним правоохоронним агентством. До її складу входить дев'яносто чотири маршала – по одному для кожного окремого округу федерального суду, – понад двохсот підрозділів і три міжнародні представництва, а також понад п'яти тисяч помічників маршалів. Основна функція маршала та його помічників – виконання наказів і розпоряджень федерального суду. До обов'язків служби маршалів належать: забезпечення безпеки федеральної судової влади; затримання втікачів і переміщення федеральних ув'язнених; організація програми безпеки свідків; повернення фінансових ресурсів, одержаних злочинцями незаконним шляхом [11].

2. Служба шерифів, на яку покладено виконання рішень судів штатів. Шерифи мають статус державних службовців і виконують в основному правоохоронну функцію.

3. Служба судових виконавців окружної судової влади, яка відповідає за виконання певних категорій рішень, наприклад, про недопущення дискримінації за ознаками статі тощо [12].

4. Приватні колекторські агентства, які займаються борговими стягненнями в досудовому й після судовому порядку. Роботу компанії регулюють федеральні й державні закони, наприклад, «Закон про справедливую практику стягнення боргів», «Закон про недоторканність приватного життя», а також Стандарт стягнення боргу через позови на основі федерального права. Послугами користуються як приватні особи та їх адвокати, так і державні установи. Деякі колекторські фірми мають власних приватних слідчих адвокатів, які можуть здійснювати вплив на кредитний рейтинг [13].

Варто зазначити, що значна частина рішень федеральних судів щодо стягнення заборгованості виконується за допомогою коштів страхових компаній. Витрати, що пов'язані з роботою виконавців, належать до судових і компенсуються за допомогою фінансових коштів боржника.

Примусове виконання Естонії функціонує з 1 вересня 2001 року на основі Закону «Про судових виконавців». Виконавець може здійснювати діяльність у своєму бюро, яке розміщене в закріпленому за ним районі. Виконавців призначає Міністр юстиції на конкурсній основі. На державному рівні контроль за діяльністю виконавців здійснює Міністр юстиції, на місцевому – голова місцевого або повітового суду [10, с. 36].

Певні особливості має примусове виконання, яке запроваджено в Грузії. До 2000 року в країні функціонував державний вид примусового виконання, а повноваженнями були наділені судові виконавці. В умовах сьогодення в країні сформовано юридичну особу публічного права – Національне бюро виконання. Національне бюро виконання є підконтрольним органом судової влади, а також Міністерства Юстиції та функціонує в складі Тбіліського бюро виконання. Окрім основної діяльності, підрозділи Національного бюро виконання надають додаткові послуги, наприклад, проведення процедур у справах про банкрутство тощо. Поряд із цим на Національне бюро виконання покладено й медіативну функцію з метою добровільного виконання рішень.

Варто зазначити, що створене у 2015 році Управління виконавчої поліції входить до складу Національного бюро виконання. Управління може використовувати примусові заходи, наприклад, фізичного характеру, виконувати рішення про виселення тощо. Своєю чергою поліція не має повноважень щодо оперативно-розшукової чи слідчої діяльності.

Поряд із цим у Грузії функціонує інститут приватних виконавців, яких контролює Міністерство

юстиції. Необхідно зауважити, що їх повноваження значно обмежені в порівнянні зі співробітниками Національного бюро виконання. Для приватного виконавця існує ліміт суми стягнення за виконавчим документом у розмірі 200 тисяч доларів, вони є приватними підприємцями, самостійно несуть професійні ризики й підлягають обов'язковому страхуванню своєї діяльності. З метою вдосконалення системи виконання рішень і прийняття Виконавчого кодексу в Грузії створено робочу групу Міністерства юстиції [14].

Як відомо, в Україні триває побудова ефективної системи примусового виконання рішень. Контрольним органом, що відповідає за реалізацію державної політики в системі здійснення виконавчих проваджень і навчання приватних виконавців, залишається Міністерство юстиції. Приватні виконавці володіють тільки частиною повноважень, оскільки вони є суб'єктами незалежної професійної діяльності й функціонують відповідно до територіального поділу за округами. Поряд із цим делегування повноважень на приватних виконавців створює й певні обмеження.

Висновки. Отже, розглянувши примусове виконання судових рішень і рішень інших органів, необхідно зазначити, що всі країни під час вдосконалення виконавчого провадження об'єднують підзвітність і підконтрольність. Основна відмінність примусового виконання державними виконавцями від приватних полягає в суб'єкті. Ні для кого не секрет, що в країнах, де законодавчо регламентована діяльність тільки державних виконавців, спостерігається монополія державних органів.

Вважаємо за доцільне Україні використати досвід Швеції щодо прийняття Виконавчого кодексу, який узагальнить норми й встановить чіткі й об'єктивні правила виконання рішень. Поряд із цим, імплементуючи досвід або законодавство зарубіжних держав необхідно реагувати на проблеми, які виникають всередині країни, й національні особливості, враховувати вже досягнуті результати проведених реформ, а також перспективи реформування системи виконання судових рішень і рішень інших органів, за яким планується збільшення кількості фактично виконаних виконавчих документів.

Література

1. Про виконавче провадження : Закон України від 02 червня 2016 р. № 1404-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>.
2. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів : Закон України від 02 червня 2016 р. № 1403-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19#Text>.
3. Об исполнительном производстве : Закон Республики Беларусь № 439-3. *Національний правовий інтернет портал Республики Беларусь*. 2016. URL: <https://www.pravo.by/document/?guid=3871&p0=H11600439>.
4. Ministere de la justice. URL: <http://www.justice.gouv.fr/>
5. Миронюк Р.В. Зарубежный опыт принудительного исполнения решений судов и других органов публичной администрации и направления его внедрения в Украине. *Международный научно-практический правовой журнал. Legea si viata*. Aprilie. 2015. С. 52–55.
6. Boletin Oficial del Estado: Конституція Іспанії № 311 від 29 грудня 1978 р. / Переклад Пере Романа. *Посольство Іспанії в Російській Федерації*. 1979. URL: <http://vivovoco.astronet.ru/VV/LAW/SPAIN.HTM>.
7. Ярков В.В. Основные мировые системы принудительного исполнения. *Університетські наукові записки*. 2006. № 2. С. 84–101.
8. Сіверін Д.В. Зарубіжний досвід діяльності органів, що здійснюють повноваження, пов'язані із виконанням судових рішень, та його адаптації до вітчизняної правової системи. *Європейські перспективи*. 2014. № 3. С. 81–87.
9. Збірник законодавства Фінляндії. URL: <https://www.finlex.fi/sv/laki/>.
10. Макушев П.В. Міжнародний досвід правового регулювання діяльності працівників державних органів у виконавчому провадженні. *Альманах міжнародного права*. 2014. № 6. С. 33–40.
11. U.S. Marshals Service. Fact Sheet. U.S. Department of Justice. 2018. URL: <https://www.usmarshals.gov/duties/factsheets/index.html>.
12. Шандрук С.М. Системи примусового виконання рішень суду. *Світовий досвід. Науковий вісник. Демократичне врядування*. 2010. № 5. URL: http://vivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik5/fail/+Shandruk.pdf.
13. Bureau of the Fiscal Service. URL: <https://fiscal.treasury.gov/cross-servicing/private-collection-agencies.html>.
14. Воробйов О.В. Досвід Грузії у сфері виконання судових рішень. *Приватні виконавці : Інтернет-проект*. 27 листопада 2017 р. URL: <https://pv.net.ua/?p=119>.

References

1. (2020) Pro vykonavche provadzhennya [About enforcement proceedings]: Zakon Ukrainy vid 02.06.2016, № 1404-VIII. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>.
2. (2020) Pro orhany ta osib, yaki zdiysnyuyut' prymusove vykonannya sudovykh rishen' i rishen' inshykh orhaniv [About bodies and persons who carry out enforcement of court decisions and decisions of other bodies]: Zakon Ukrainy vid 02.06.2016, № 1403-VIII. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19#Text>.
3. (2012) Pro vykonannya rishen' ta zastosuvannya praktyky Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny [About the implementation of decisions and application of the case law of the European Court of Human Rights]: Zakon Ukrainy vid 23.02.2003, № 3477-IV. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>.
4. Ministere de la justice [Ministry of justice]. Retrieved from: <http://www.justice.gouv.fr/>.
5. Myronyuk R.V. (2015) Zarubezhnyy opyt prynudytel'noho yspolnenyia resheny sudov y druhykh orhanov publychnoy admynstratsyy y napravlenyia eho vnedrenyia v Ukrainy [Foreign experience of compulsory execution of decisions of courts and other public administration authorities and directions of its implementation in Ukraine]. Mezhdunarodnyy nauchno-praktycheskyy pravovoy zhurnal. Legea si viata. Aprilie, pp. 52–55.
6. (1979) Boletin Oficial del Estado: Konstytutsiya Ispaniyi № 311 vid 29 hrudnya 1978 r. Pereklad Pere Romana // Posol'stvo Ispaniyi v Rosiys'kiy Federatsiyi [Embassy of Spain in the Russian Federation]. Retrieved from: <http://vivovoco.astronet.ru/VV/LAW/SPAIN.HTM>.
7. Yarkov V.V. (2006) Osnovnye myrovye systemy prynudytel'noho yspolnenyia [The world's major enforcement systems]. Universytet's'ki naukovy zapysky, № 2, pp. 84–101.
8. Siverin D.V. (2014) Zarubizhnyy dosvid diyal'nosti orhaniv, shcho zdiysnyuyut' povnovazhennya pov'yazani iz vykonanniam sudovykh rishen' ta yoho adaptatsiyi do vitchyznyanoi pravovoyi systemy. Yevropeys'ki perspektyvy [Foreign experience of the bodies exercising powers related to the execution of court decisions and its adaptation to the domestic legal system. European perspectives], № 3, pp. 81–87.
9. Zbirnyk zakonodavstva Finlyandiyi. Retrieved from: <https://www.finlex.fi/sv/laki/>.
10. Makushev P.V. (2014) Mizhnarodnyy dosvid pravovoho rehulyuvannya diyal'nosti pratsivnykiv derzhavnykh orhaniv u vykonavchomu provadzhenni [International experience of legal regulation of activity of employees of state bodies in executive proceedings], Al'manakh mizhnarodnoho prava, № 6, pp. 33–40.
11. (2018) U.S. Marshals Service. Fact Sheet. U.S. Department of Justice. Retrieved from: <https://www.usmarshals.gov/duties/factsheets/index.html>.
12. Shandruk S.M. (2010) Systemy prymusovoho vykonannya rishen' sudu. Svitovyy dosvid [Systems of enforcement of court decisions. World experience]. Naukovyy visnyk. Demokratychno vryaduvannya, № 5, Retrieved from: http://lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik5/fail/+Shandruk.pdf.
13. Bureau of the Fiscal Service. Retrieved from: <https://fiscal.treasury.gov/cross-servicing/private-collection-agencies.html>.
14. O. Vorobyov. (2017). Dosvid Hruziyi u sferi vykonannya sudovykh rishen' [Georgia's experience in enforcing court decisions], 27.11.2017, Retrieved from: <https://pv.net.ua/?p=119>.